

УДК 657.1.012

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗА МСФЗ

Сулима Мар'яна Олександрівна, к.е.н., доцент

Денисенко Анна Сергіївна, студент

Університет банківської справи

Sulyma Mariana, PhD, maryana7@ukr.net

Denysenko Anna, student, denysenko.anyuta@gmail.com

Banking University

Анотація. У статті розглянуто сутність та класифікацію фінансових інструментів, особливості обліку фінансових інструментів та їх знецінення згідно МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»; досліджено вплив пандемії COVID-19 на облік фінансових інструментів.

Ключові слова: фінансові активи, фінансові зобов'язання, інструменти капіталу, знецінення, очікувані кредитні збитки, пандемія.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансові інструменти є одними з найскладніших ділянок бухгалтерського обліку як за національними, так і за міжнародними стандартами, і тому потребують ретельного дослідження.

Згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), зокрема МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» під фінансовим інструментом розуміється будь-який договір, в результаті якого одночасно виникають фінансовий актив у одній компанії і фінансове зобов'язання або інструмент власного капіталу (якщо фінансовий інструмент не містить договірного зобов'язання передачі емітентом грошових коштів, іншого фінансового активу або обміну даного інструменту на інший на потенційно не вигідних умовах) – у іншій [1]. Так, фінансовий актив являє собою актив, до якого відносяться:

- а) грошові кошти;
- б) інструменти власного капіталу іншого суб'єкта господарювання;
- в) контрактне право;
- г) контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання.

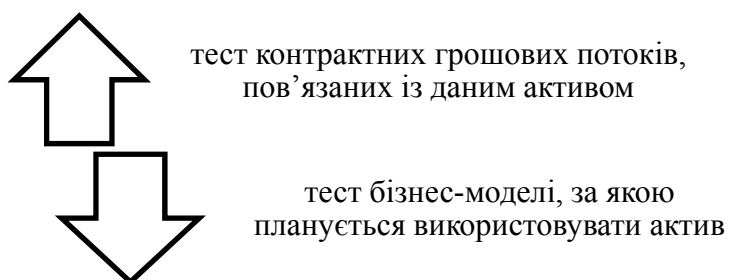
Фінансове зобов'язання – це будь-яке зобов'язання, що є:

- а) контрактним зобов'язанням:
  - надавати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому суб'єктові господарювання, або
  - обмінюватися фінансовими активами або фінансовими зобов'язаннями з іншим суб'єктом господарювання за умов, які є потенційно несприятливими для суб'єкта господарювання, або

- б) контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання та який є похідним інструментом, за яким суб'єкт господарювання зобов'язаний або може бути зобов'язаний надавати змінну кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання, або похідним інструментом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися іншим чином, ніж обмін фіксованої суми грошових коштів або іншого фінансового активу на фіксовану кількість власних інструментів капіталу суб'єкта господарювання [1].

Інструмент капіталу – це будь-який контракт, який засвідчує залишкову частку в активах суб'єкта господарювання після вирахування всіх його зобов'язань. Слід зауважити, що для контрагента, який має право власності на інструмент капіталу іншого підприємства, він буде його фінансовим активом.

Слід зауважити, що первісно фінансові інструменти оцінюють за справедливою вартістю у сумі з витратами по угоді. Тоді як, порядок подальшої оцінки фінансових інструментів, тобто їх оцінки на дату балансу цілком залежить саме від того, до якої класифікаційної групи вони віднесені. Основоположний принцип класифікації фінансових інструментів полягає в тому, що в її основі – наміри компанії (бізнес-модель) стосовно фінансових інструментів. Для класифікації фінансового активу МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» запроваджено проведення двох тестів (рис.1.).

Рисунок 1. – Тести для класифікації фінансових активів

*Джерело: складено автором на підставі [2]

Бізнес-модель характеризує те, як компанія керує своїми фінансовими активами з метою отримання грошових потоків. Вона визнається на рівні, який відображає управління групами фінансових активів, а не на рівні окремих фінансових інструментів. МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» передбачено три типи бізнес-моделей:

- утримання активу з метою отримання грошових коштів;
- утримання активу для отримання грошових коштів або продажу активу;
- інші бізнес-моделі [2] (табл.).

Таблиця – Характеристика бізнес-моделей

Бізнес-модель	Характеристика	Метод оцінки
1. Утримання з метою одержання контрактних грошових потоків	1. Основна ціль – утримання для одержання контрактних грошових потоків. 2. Умова – погашення основної суми боргу і відсотків. 3. Продаж відбувається дуже рідко.	Амортизована собівартість
2. Утримання з метою одержання контрактних грошових потоків, так і для продажу	Отримання грошових коштів відбувається як від продажу, так і погашення основної суми боргу і відсотків.	Справедлива вартість з відображенням змін у іншому сукупному доході
3. Інша (трейдингові спекуляції)	Отримання прибутку від коливання валютних курсів, зростання ціни тощо.	Справедлива вартість з відображенням змін у прибутку/збитку

*Джерело: складено автором на підставі [2]

Новим у МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» є порядок обліку знецінення фінансових інструментів. Модель знецінення, базується на передумові, що підприємство очікує можливі втрати від фінансового інструменту. Є дві моделі очікуваних кредитних збитків (ОКЗ) [2]:

1) ОКЗ за 12 місяців: «частка очікуваних кредитних збитків за весь строк кредиту, які виникають з подій дефолту фінансового інструмента, що можуть відбутися протягом 12 місяців після звітної дати».

2) ОКЗ за весь строк кредиту: «очікувані кредитні збитки, які виникають з усіх можливих подій дефолту за очікуваний весь строк фінансового інструмента».

Визнання фінансових активів припиняється тоді і лише тоді, коли:

а) строк дії контрактних прав на грошові потоки від фінансових активів закінчується, або

б) він передає фінансові активи, і ця передача відповідає критеріям для припинення визнання:

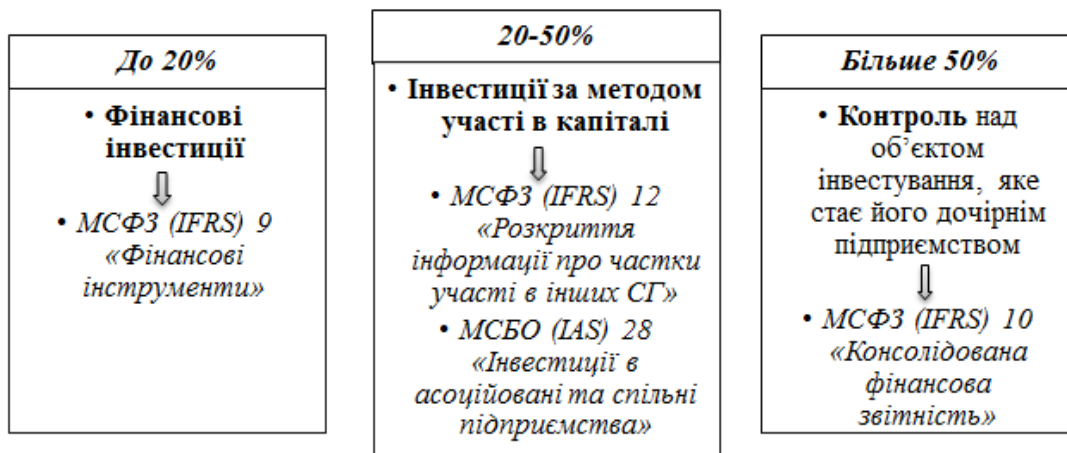
- передає контрактні права на одержання грошей від фінансових активів;
- або, зберігає контрактні права на отримання грошей від фінансових активів, але бере на себе контрактне зобов'язання сплатити грошові потоки одному або кільком одержувачам за угодою.

Щодо фінансового зобов'язання, то його суб'єкт господарювання визнає у своєму звіті про фінансовий стан тоді й лише тоді, коли суб'єкт господарювання стає стороною договірних положень щодо інструмента. Фінансові зобов'язання, як правило, оцінюються за амортизованою собівартістю. Під амортизованою собівартістю фінансових зобов'язань слід розуміти суму, за якою фінансове зобов'язання оцінюється при первісному визнанні за мінусом виплати основної суми та плюсом або мінусом накопиченої амортизації будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективної ставки відсотка, і мінус будь-яке зменшення внаслідок зменшення корисності або неможливості отримання.

Як було зазначено вище, інструмент капіталу – це будь-який контракт, який підтверджує залишкову частку в чистих активах (власному капіталі) іншого підприємства. Для контрагента, який має право власності на інструмент капіталу іншого підприємства, він буде його фінансовим активом. Якщо підприємство-інвестор має незначну частку прав голосу та не має ані контролю, ані суттєвого впливу на інвестоване підприємство, то воно обліковує свої інвестиції за справедливою вартістю згідно з МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», як інструмент капіталу. Наявність 20% і більше корпоративних прав має принципово інші якісні наслідки (рис. 2).

В цілому, виділяють такі типи інвестицій у інструменти капіталу [3]:

- проста участь – придбання акцій іншого підприємства в обсязі, що не дає інвестору ефективної можливості впливати на його діяльність;
- асоційоване підприємство – інвестор має суттєвий вплив (частка у капіталі перевищує 20%);
- спільне підприємство – спільна діяльність, коли сторони мають спільний контроль над діяльністю і мають частку в чистих активах;
- дочірнє підприємство: контролює інвестор та володіє часткою більше 50%.

Рисунок 2. – Типи інвестицій та оцінка впливу

*Джерело: складено автором на підставі [3]

Для окремої фінансової звітності підприємство-інвестор обліковує інвестиції у дочірнє, спільн^е чи асоційоване підприємство за одним із перелічених методів: за собівартістю, відповідно до МСФЗ 9 та з використанням методу участі в капіталі. Метод участі у капіталі – це метод обліку, за яким інвестицію первісно визнають за собівартістю, а потім коригують відповідно до зміни частки інвестора в чист^{их} активах об'єкта інвестування після придбання.

Вплив пандемії COVID-19 відчуває на собі мабуть кожне підприємство. Згідно з МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» прогнози майбутніх економічних умов слід також враховувати під час оцінки суттєвого збільшення кредитного ризику (SICR — significant increase in credit risk). Якщо суттєвого збільшення кредитного ризику не відбулося, оцінка ОКЗ обмежується 12-місячними кредитними збитками. ОКЗ та оцінка SICR є зазвичай суттєвими для банків та інших фінансових установ, тож ці суб'єкти господарювання, найімовірніше, зіткнуться з найбільшими викликами і їм доведеться вкласти найбільше ресурсів для оновлення оцінки ОКЗ, щоб відобразити зміни в умовах [2].

Наведені нижче фактори можуть бути особливо актуальними під час оцінки ОКЗ в поточних умовах:

1. Врахування додаткових економічних сценаріїв під час оцінки ОКЗ як відповідь на підвищену економічну невизначеність.
2. Можлива необхідність коригувати результати моделей на основі експертного кредитного судження, оскільки наявні моделі ОКЗ використовують історичний досвід для встановлення зв'язків між змінами в економічних умовах та поведінкою клієнтів з параметрами ОКЗ.
3. Врахування впливу на окремі типи клієнтів, галузі чи регіони, що особливо сильно постраждали від економічних наслідків COVID-19.
4. Врахування заходів, вжитих урядами та центральними банками для зменшення негативного впливу COVID-19 на банки та позичальників.
5. Будь-які дії, заплановані суб'єктом господарювання (наприклад, зміна чи перегляд умов, збільшення лімітів), також можуть впливати на очікувані грошові потоки.

Суб'єкт господарювання зобов'язаний розкривати природу та рівень ризиків, що виникають у зв'язку з фінансовими інструментами, і те, як він управляє цими

ризиками. Визначення того, яку специфічну інформацію розкривати, вимагатиме судження.

Деякі приклади специфічної інформації, що розкривається:

1. Інформація про практику управління кредитними ризиками суб'єкта господарювання і те, як вони пов'язані з визнанням та оцінкою ОКЗ.

2. Методи, припущення та інформація, що використовуються для оцінки ОКЗ. Наприклад, суб'єкту господарювання, можливо, необхідно буде пояснити, як він включив оновлену прогностичну інформацію в оцінку ОКЗ.

3. Методи, припущення та інформація, використані для оцінки SICR. Наприклад, суб'єкту господарювання, можливо, необхідно буде пояснити, як саме він включив оновлену перспективну інформацію в оцінку SICR.

4. Кількісна та якісна інформація, яка дозволяє розрахувати суми, що впливають з оцінки ОКЗ; певним типам аналізу, про які інформацію розкрито раніше, можуть знадобитися коригування або доповнення, щоби чітко відобразити вплив, спричинений COVID-19.

5. Інформація про припущення та основні джерела оцінки невизначеності на звітну дату, які мають значний ризик істотного коригування протягом наступного фінансового року.

Тому, спалах COVID-19 і пов'язані з ним ризики мають суттєвий вплив на бухгалтерський облік та фінансову звітність компаній, через високий ступінь невизначеності, який ускладнює прогнозування майбутнього.

Список використаних джерел

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: подання». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text

2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS_9_Ukrainian-compressed.pdf

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 28 «Інвестиції в асоційовані підприємства». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_046#Text